

VSESLOVENSKI KONGRES ROMSKE CIVILNE DRUŽBE

»SOODLOČANJE ROMOV PRI ZADEVAH JAVNEGA POMENA«

Državni svet, Ljubljana, 12. 4. 2012

Dr. Zdenka Čebašek-Travnik,

varuhinja človekovih pravic

Spoštovani gospod predsednik Državnega sveta mag. Blaž Kavčič, spoštovani predstavniki državnih ustanov in civilne družbe, dragi udeleženci in udeleženke današnje zgodovinske prireditve. Lačno dij!

Čutim se počaščeno, da ste me povabili za slavnostno govornico na vseslovenski kongres romske civilne družbe. Boljšega imena za to priložnost niste mogli izbrati, saj ste v njem zaobjeli vse, kar se bo dogajalo danes in kar bo – o tem sem prepričana – postalo stalnica romske civilne družbe v Sloveniji. S tem mislim predvsem na soodločanje Romov pri zadevah javnega pomena.

V svojem govoru bom izpostavila nekatere ugotovitve, do katerih sem prišla kot varuhinja človekovih pravic in kot opazovalka romskega življenja vse od otroštva dalje. Ko smo se pred dvema letoma srečali Slovenskem etnografskem muzeju v Ljubljani na posvetu o Politični participaciji Romov v Republiki Sloveniji, smo vsi lahko začutili spremembe, ki so vzniknile na različnih koncih »vseslovenske« romske civilne družbe. Razprava je potekala na visoki ravni, v duhu medsebojnega spoštovanja in argumentiranja ter pokazala, da imamo kompetentne sogovornike na vseh področjih delovanja. Kot kažejo aktualni dogodki, pa ste Romi postali kompetentni sogovorniki v slovenski družbi kot celoti, zato ne morem mimo izjave gospoda Darka Rudaša, ki jo je podal kot občinski svetnik v Murski Soboti. Predlagal je, da naj »glede na nenehne prepire med svetniki, občina med občani preveri ali sploh želijo imeti občinsko glasilo«. Na videz nepomemben stavek pa odraža bistvo njegovega sporočila – ne glede na to, v kateri skupnosti delujemo, je treba dati besedo ljudem, ki v njej živijo.

Thomas Hammarberg, do 1. aprila letos je bil evropski komisar za človekove pravice, je tik pred zaključkom svojega mandata v okviru Sveta Evrope izdal knjigo Human rights of Roma and Travellers in Europe in v uvodu katere je zapisal to, o čemer bo danes tekla beseda tukaj v Ljubljani: najbolj pomembno je, da se izvoljeni voditelji izkažejo tudi z moralnim vodenjem: oni morajo spodbujati in s svojim vzgledom potrjevati spoštovanje in uresničevanje človekovih pravic za vsakogar.

S Thomasom Hammarbergom sem sodelovala ves čas svojega mandata varuhinje človekovih pravic. Najini pogledi na človekove pravice so zelo podobni, zato sva zelo hitro našla skupne besede. Ko sem mu na najinem zadnjem delovnem srečanju pripovedovala o otroškem vrtcu v Pušči, kamor so vpisani tudi neromski otroci in kakšna obogatitev je to za vse sodelujoče, sem v njegovih očeh zaznala iskrico sreče. Da, to je resnica, sem mu potrdila, z nemajhnim ponosom in pripravljenostjo, da bom s podporo takšnim inovacijam nadaljevala tudi v prihodnje. Thomas Hammarberg je z mano obujal spomin na Kamence, na Rromski akademski klub, pa tudi na bolj žalostne trenutke iz rromske zgodovine v Sloveniji.

Današnje srečanje je namenjeno bistvenemu orodju, ki ga rromska skupnost potrebuje za svoj napredek – za soodločanje pri zadevah javnega pomena. Kako to soodločanje poteka zdaj in kako naj bi to potekalo? Lahko rečem, da ves čas svojega mandata vzdržujem intenzivne stike s predstavniki rromske skupnosti, zato o spremembah, ki jih pri tem opažam, lahko govorim z gotovostjo. Največje spremembe sem opazila pri rromskih ženskah, ki se s svojim znanjem in sposobnostmi vedno bolj dokazujejo in stopajo v ospredje. Kaže, da so jim začeli zaupati tudi moški, sicer Janja Rošar ne bi mogla postati predsednica sveta rromske skupnosti. V rromskem akademskem klubu spol ni pomemben, vsi člani se trudijo za napredek svoje skupnosti. Gre za nova generacija razmišljanja, opolnomočenja in samozavesti. Na enem od prvih uradnih srečanj s predstavniki rromske skupnosti sem poudarila, da se bodo stvari začele spreminjati na bolje, ko bodo imeli svoje učitelje, socialne delavce, medicinske sestre, zdravnike in pravnike. Ko bodo z izobrazbo pridobili kompetence in družbeno moč. S tem so pridobili tudi samospoštovanje, ki prinaša večjo moč pri uveljavljanju pravic – enakih, kot jih ima ostalo prebivalstvo.

V drugem delu svojega predavanja bi rada izpostavila nekaj ugotovitev iz obravnavanja zadev, povezanih z rromsko skupnostjo pri Varuhu človekovih pravic RS.

Predstavniki rromske skupnosti mi večkrat povedo, da se še vedno čutijo izključene iz soodločanja in kreiranja politik, ki tako ali drugače zadevajo Rromsko skupnost v Sloveniji. Iz spremljanja dogajanja lahko ugotovimo, da je bil tudi v letu 2011 narejen določen napredek na področju uresničevanja pravic pripadnikov Rromske skupnosti v RS. Zakon o rromski skupnosti v Republiki Sloveniji (ZRomS-1) in spremljajoči dokumenti, zlasti Nacionalni program ukrepov za Rrome Vlade RS za obdobje 2010-2015, že dajejo rezultate. A hkrati ugotavljamo, da dosedanje delovanje Sveta rromske skupnosti ni upravičilo pričakovanj ob sprejemanju zakona.

Varuh že vrsto let opozarja na problematično sestavo Sveta. V zvezi s tem smo v začetku leta 2010 posredovali Ustavnemu sodišču RS zahtevo za oceno skladnosti 10. člena ZRomS-1 z Ustavo RS ter z obveznostmi države po mednarodnih pogodbah s področja varovanja človekovih pravic in svoboščin. Ustavno sodišče ni ugotovilo neskladnosti z ustavo, ob tem pa napotilo Varuha, da v skladu s svojimi pristojnostmi predlaga Vladi in Državnemu zboru spremembo izpodbijane določbe. Vlada je sprva

negirala naše ugotovitve, sčasoma pa le dala zeleno luč za začetek priprav na spremembe zakona. Vendar na dokaj pasiven način, kot bom povedala kasneje.

Tako dogajanje v romski skupnosti kot delovanje Sveta v letu 2011 je utrdilo prepričanje Varuha, da sedanja zakonska ureditev sestave Sveta bolj prispeva k nesoglasjem znotraj skupnosti kot k temu, da bi se Svet uveljavljal kot legitimen predstavnik celotne romske skupnosti v državi. Tudi pri večini predstavnikov romske skupnosti je dozorelo spoznanje, da je treba ZRomS-1, še posebej določbe o sestavi Sveta, spremeniti. V zvezi s tem je Varuh v poročilu za leto 2010 Vladi priporočil, da naj v sodelovanju s predstavniki romske skupnosti, čim prej pripravi spremembe in dopolnitve ZRomS-1.

V odzivnem poročilu je Vlada v zvezi s tem navedla, da je Komisije Vlade Republike Slovenije za zaščito romske skupnosti (Komisija) že razpravljala o spremembi ZRomS-1 in sklenila, da naj se Svet najprej na novo konstituirajo, nato pa opravi premislek o morebitnih spremembah in dopolnitvah ZRomS-1. V skladu s tem sklepom je Urad Vlade RS za narodnosti zbral podatke in pripombe na zakon.

Glede na pridobljene podatke, je predsednik Komisije pripravil osnutek predloga sprememb 10. člena ZRomS-1 in ga predstavil na širši razpravi, ki jo je sklicala Zveza Romov Slovenije v Murski Soboti, 4. junija 2011. Na tej razpravi je bilo dogovorjeno, da se ustanovi širša delovna skupina, ki bo ob razpravi pripravila predloge za odločanje. Zveza Romov Slovenije se je zavezala, da bo opravila temeljito analizo učinkov omenjenega zakona ter da bodo šele v naslednji fazi podprli morebitne dopolnitve in spremembe. Varuh nima informacij o nadaljnjih aktivnostih na tej podlagi v letu 2011.

Preden nadaljujem z našimi ugotovitvami, pa moramo omeniti, da so se na Varuha obrnili tudi pobudniki iz neromskega prebivalstva in nas seznanili z različnimi konkretnimi primeri konfliktnih situacij s pripadniki romske skupnosti, ki živijo v širšem območju Novega mesta. Ker se po njihovem mnenju organi oblasti slabo ali pa sploh ne odzivajo na prijave protipravnih ravnanj zoper varnost ljudi, premoženja in javni red, to pri njih vzbuja nezadovoljstvo, občutke nemoči, »drugorazrednosti«, krivične neenakosti pred zakonom, brezupa in neučinkovitosti oblasti. Pritožbe okoliških prebivalcev so številne in resne in opisane težave mnogim otežujejo življenje. Več o tem pišemo v našem letnem poročilu za leto 2011.

Zakaj ob današnji priložnosti omenjam pobude neromskega prebivalstva? Zato, ker je jasno – ali bi vsaj moralo biti jasno – da je težave treba reševati celostno, za vse prebivalstvo na posameznih področjih. S tem namenom se je Varuh dvakrat obrnil s poizvedbami na vlado RS. Prvič 21. 7. 2011 in drugič, s prošnjo za dodatna pojasnila, 19. 9. 2011. Vlada nam je odgovore posredovala prvič 1. 9. 2011 in drugič 24. 11. 2011.

Ob upoštevanju navedenih dokumentov ugotavljam, da se je Vlada (govorim o vladi v letu 2011) na načelni ravni zavedala, da neurejene bivanjske razmere predstavljajo jedro problemov, o katerih nam pišejo pobudniki s širšega območja Novega mesta. Vendar pa ti dokumenti sami po sebi še ne pomenijo uresničitve pravic. Normo je treba udejanjiti in ravno v tem delu Varuh zaznava določene zastoje, ki ogrožajo uresničevanje človekovih in posebnih pravic romske skupnosti na eni strani ter

uresničevanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin državljanov, ki živijo v okolici nelegalnih romskih naselij, na drugi. Po oceni Varuha se je izkazalo, da naloga pravne in komunalne ureditve romskih naselij v marsičem presega sposobnosti nekaterih občin. Dokumenti državnega zbora in vlade jasno ugotavljajo, da je legalizacija obstoječih romskih naselij predpogoj za uspešno vključevanje pripadnikov romske skupnosti v slovensko družbo in da glede poti za urejanje bivanjskih vprašanj pripadnikov romske skupnosti na normativni ravni ni nobenih dvomov.

Ocenili smo tudi, da časovno odlašanje izvajanja ukrepov urejanja bivanjskih razmer zmanjšuje sprejetost Romov, hkrati pa lokalnemu prebivalstvu daje (lažno?) upanje, da se bo problematika reševala »po njihovo« in drugače, kot je načrtano v Nacionalnem programu ukrepov za Rome. Ugotavljamo namreč, da se nekatere civilne iniciative še vedno zavzemajo za drugačen načrt integracije romskega prebivalstva v družbo.

Zapletenost razmer povečuje tudi dejstvo, da Varuh obravnava tudi pobude, ki kažejo na razdor v sami romski skupnosti znotraj naselij in med njimi. Ugotavljamo, da so nekateri pripadniki romske skupnosti prijazni z izoliranostjo od slovenske družbe in vključevanje vanjo vidijo kot grožnjo svoji tradiciji in kulturi (npr. poroke mladoletnih deklic) ali načinu življenja (npr. nošnja orožja brez orožnega lista, odpor do formalnega izobraževanja, ipd.). Na nas se je obrnila romska pobudnica, ki so ji sovaščani presekali dovod za oskrbo z električno energijo ter ji preprečujejo, da bi ga popravila. V eni vasi smo zaznali, da sta v naselju dve skupni Romov, ki druga drugo ovirata pri reševanju skupnih težav. Varuhinja se je seznanila z nenavadno okoliščino, da prebivalci nekaterih romskih naselij preprečujejo vstop v naselje članom Romskega akademskega kluba, ki otrokom želijo nuditi učno pomoč. Prejeli smo tudi informacijo direktorice nekega zavoda za izobraževanje, da se nekateri Romi domnevno ne želijo vključiti v osnovno šolo za odrasle med drugim tudi zato, ker naj bi jih k temu nagovarjal romski svetnik. Varuh je o tej zadevi naslovil poizvedbo na romskega svetnika, vendar njegovega odgovora kljub urgenci ni prejel.

Legalizacija in komunalna ureditev romskih naselij je vsebinsko zahteven projekt, za katerega pri lokalnih oblasteh pogosto manjka strokovno podkovan kader. Občine morajo sprejeti Občinski prostorski načrt (OPN) ter Občinski podrobni prostorski načrt (OPPN) ter v okviru teh načrtov predvideti umestitev romskih naselij v prostor. Reševanje problematike pomeni usklajevanje zapletenih interesov lastnikov zemljišč, romskega prebivalstva, drugih občanov, lokalnih oblasti in državnih organov. Ugotavljamo tudi, da občine za projekte legalizacije nimajo na voljo dovolj sredstev, še tista skromna, ki jim jih namenja država, pa niso izčrpana. Razlog za prepočasne postopke legalizacije je po našem mnenju tudi v tem, da občine, ki ne izvajajo ukrepov iz NPUR, ne trpijo nobenih sankcij.

Ponovno in glasno izpostavljam, da je prvi korak na poti k dolgoročni in celoviti rešitvi razmer v pravni in komunalni ureditvi romskih naselij. Ureditev bivalnih razmer romskega prebivalstva je del posebnih pravic pripadnikov romske skupnosti v Republiki Sloveniji, ki jim ga upošteva poseben položaj romske skupnosti v Republiki Sloveniji z namenom uspešnega vključevanja v slovensko družbo podeljuje ZRomS-1. V prvi vrsti je prostorska ureditev romskih naselij seveda v pristojnosti

občin, kadar pa pravna in komunalna neurejenost privede do hujšega ogrožanja zdravja, dalj časa trajajočega motenja javnega reda in miru ali trajnega ogrožanja okolja, pa mora prostorsko ureditev in druge potrebne ukrepe za ureditev razmer sprejeti vlada (tretji odstavek 5. člena ZRomS-1).

Reševanje težkih socialnih in ekonomskih razmer romskega prebivalstva se ne sme odvijati na način toleriranja protipravnih ravnanj in stanj, pač pa zlasti s pospešeno pripravo, sprejemanjem in izvajanjem ukrepov za ureditev romskih naselij. Varuh je Vladi zato v letu 2011 večkrat predlagal, da se aktivno vključi v postopke legalizacije romskih naselij ter sprejme druge ukrepe, ki bodo prispevali k vzpostavitvi zakonitega stanja v teh občinah. Poudarili smo, da dolžnost neposrednega poseganja države pri sprejemanju ukrepov za pravno in komunalno ureditev romskih naselij izhaja tako iz ustavne ureditve Republike Slovenije (5. člen Ustave RS) kot tudi iz odgovornosti države kot podpisnice različnih mednarodnih dokumentov o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin. Na potezi pa so oziroma ste tudi predstavniki romske skupnosti, da za čim bolj dejavno soodločanje pri zadevah javnega pomena izkoristite možnosti, ki jih imate že sedaj (to so romski občinski svetniki in Svet romske skupnosti) in si hkrati prizadevate, da ste vključeni tudi v vseh drugih pomembnih odločitvah. Prepričana sem, da bo Romano Kher, Romska hiša, pri tem odigrala pomembno vlogo in da bo s svojim delovanjem postala vzgled za sodelovanje med posameznimi skupinami romske skupnosti – kot sta na primer Forum romskih svetnikov in Romski akademski klub – ter za sodelovanje med romskim in večinskim prebivalstvom.

Vsem sodelujočim želim, da bi današnja spoznanja in ugotovitve čim bolj učinkovito prenesli v vsakdanje življenje.

Srečno!